

UDK 1 Majer B.

Moja filozofska pot

BORIS MAJER

Cesta v Rožno dolino 18f, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Članek je posvečen pisčevi filozofski poti. Ker ga predmetnostna teorija dr. Franceta Vebra ni pritegnila, je šel raje študirat književnost na slavistiki, kjer je v literaturi našel to, česar mu slovenska filozofija ni mogla dati. Tu se je srečal tudi z marksizmom, ki ga je privlačil s svojo socialno vsebino. Sodelovanje v NOB je čutil ko svojo moralno dolžnost. Znotraj filozofije ga je posebej privlačevala didaktika pouka filozofije, z raziskovalnega vidika pa odnos med marksizmom in sodobno meščansko filozofijo in pri tem tako manjko marksizma kot tudi manjko v sodobni evropski filozofiji.

ABSTRACT

MY PHILOSOPHICAL PATH. MEETING MY FORMER STUDENTS AND COLLEAGUES

The article is dedicated to author's philosophical path. Since the theory of objects by Dr. France Veber has not attracted him, he has rather decided to study literature at the Department of Slovene language and literature, finding in literature all those things, which Slovenian Philosophy could not give him. He has got acquainted there with Marxism, which has attracted him with its social contents. Joining the National Liberation Movement was for him a moral obligation. Within philosophy itself, he was in particular attracted by didactics of philosophy, whereas from the research point of view by the relationship between Marxism and contemporary bourgeois philosophy, reflecting the deficiency of Marxism, but also that of contemporary European philosophy.

Ob srečanju z mojimi nekdanjimi študenti in kolegi

Moja filozofska pot se je začela pravzaprav že v gimnazijskih letih. Spominjam se, da me je že v tistem času začela vznemirjati filozofska problematika, zlasti socialna in eksistencialna vprašanja. Vendar se po maturi nisem vpisal na čisto filozofijo, ki jo je na ljubljanski Filozofski fakulteti v tem času poosebljal dr. France Veber. Vebrova filozofija, kolikor sem jo poznal iz njegovih do takrat objavljenih del, me ni pritegnila. Zdelo se mi je, da ne odgovarja na moja vprašanja. Mnogo več odgovorov nanje sem srečeval v socialno in eksistencialno angažirani književnosti takratnega časa, tako svetovni kot slovenski. Zato sem raje izbral študij književnosti in slovenskega jezika. Vendar je zanimanje za filozofijo tlelo v meni še naprej. V književnosti sem iskal filozofijo in v filozofiji književnost. Skušal sem najti sintezo, ki bi zadovoljevala oba

pola moje radovednosti. Našel sem jo v književni levici, ki je povsem ustrezala mojim pričakovanjem. V tistih letih sem bil prepričan individualist, svobodo posameznika sem imel za najvišjo vrednoto. Odklanjal sem vse, kar je kakor koli omejevalo njegovo prostost. V uporništvu sem videl priložnost, da se posameznik dokaže kot neodvisna in zrela osebnost. Potrdilo za to sem našel v Kantovi misli, da ostane človek, ki se boji uporabljati lasten razum, vse življenje nedorasel otrok. Neodvisna kritična drža književne levice je ustrezala temu mojemu razpoloženju. Hkrati pa so bile moje simpatije na strani zatiranih in izkoriščanih, ponižanih in razžaljenih, če se izrazim v jeziku literature. Književna levica je zadovoljevala tudi to stran mojih simpatij.

Radikalni del književne levice se je v tem času že nagibal k marksizmu. To je vzbudilo moje zanimanje za marksistično literaturo, v njej sem našel odgovore na socialna vprašanja takratnega časa, predvsem odkod revščina revnih in bogastvo bogatih. Spominjam pa se, da me marksistična filozofija, ki sem jo spoznaval prek Plehanova, ni povsem zadovoljila.

V njej sem pogršel občutljivost za eksistencialno problematiko, tisto filozofsko zlahtnost, ki sem jo doživljal ob branju velikih filozofov preteklosti. To je bil tudi eden motivov mojega poznejšega zanimanja za postheglovske nemarksistične filozofije.

Po italijanski zasedbi Ljubljane sem se takoj vključil v narodnoosvobodilno gibanje. Moja odločitev za upor proti okupatorju je bila motivirana tako moralno kot narodnoobrambno. Doživljal sem jo kot moralno dolžnost, kot moralni imperativ. Razkosanje Slovenije med tri okupatorje, ki niso niti malo skrivali svojih genocidnih ciljev, je postavila Slovence pred usodno izbiro: upor ali kapitulacija. Oboje je bilo za Slovence veliko tveganje. Upor - tveganje velikih žrtev, kapitulacija - tveganje genocida. Bila je še tretja možnost, čakati na izid vojne, da nas zmagovalci morebiti osvobodijo, med tem pa se pokoravati okupatorjem, ne glede na njihove genocidne cilje. Za velik del takratne mlade generacije in Slovencev ta tretja možnost sploh ni bila sprejemljiva. Upor je bil individualna odločitev vsakega posameznika. Kot taka je imela značaj eksistencialne izbire.

V partizanih je bilo malo časa za filozofiranje. Vendar je bil že sam upor, sam boj za svobodo, neka vrsta filozofije - filozofija osvoboditve. V njej je bilo mnogo iluzij, mnogo utopičnih pričakovanj, ki se niso nikoli izpolnili. A tudi veliko upanje, ki nas ni nikoli zapustilo.

Danes gledam na to obdobje mnogo bolj realistično. A tudi v najbolj realistični optiki ostaja to še vedno veliko dejanje slovenskega naroda v najbolj kritičnem času njegove zgodovine. In tudi velika filozofska izkušnja.

Po vojni sem se začel ukvarjati s filozofijo strokovno. Čeprav ni bilo časa za fakultetni študij filozofije, sem se kot prevajalec, publicist in politični delavec pogosto srečeval tudi s filozofsko problematiko. Čutil sem vrzeli v svojem poznavanju filozofije in še posebej marksizma. Vendar se nisem hotel učiti od Marxovih epigonov. Lotil sem se intenzivnega študija Marxovih filozofskih, zgodovinskih in ekonomskih tekstov, posebno še njegovih tako imenovanih zgodnjih del, da bi si ustvaril o marksistični filozofiji lastno sodbo. Opazil sem mnoge površnosti v prikazovanju Marxovih pogledov, a tudi posamezne utopične momente same Marxove misli, o katerih sem menil, da jih zgodovinska praksa ne potrjuje.

Marxov historični materializem in njegovo pojmovanje dialektike sem sprejemal predvsem kot znanstveno metodo za preučevanje zgodovine in tudi globlje razumevanje protislovij takratnega časa. V Marxovih analizah človekove samoodtujitve, kot jo je očrtal v Ekonomsko-filozofskih rokopisih in v drugih zgodnjih delih, sem začutil bližino eksistencialne problematike, vendar me ni v celoti zadovoljila. Vse preveč je bila zgolj skica, ki je veliko obetala, a ni mogla izpolniti mojih pričakovanj. Marx sam je ni

razvijal dalje, je pa navzoča v podtekstu večine njegovih del, nezadnje tudi v samem Kapitalu.

Prav takšno branje Marxovih del mi je pozneje omogočilo, da sem našel stik med izvirno Marxovo mislijo in eksistencialno usmerjeno sodobno filozofijo in hkrati kritično distanco do obeh strani - tako do diamatskih vulgarizacij Marxove misli kot do tistih postheglovskih filozofskih smeri, ki sem jih prav zaradi njihove eksistencialne razsežnosti izbral za pogloblilno temo svojih fakultetnih predavanj.

Naj mi bo dovoljeno, da ob tej priložnosti na kratko orišem svojo pedagoško in raziskovalno metodo. Še ko sem poučeval filozofijo na srednji šoli, mi je bilo jasno, da nobene filozofske teorije ali smeri ne moreš razumeti in še manj razložiti, če ne poznaš njenih filozofskih motivov, geneze in razvoja. Prednost sem dajal preučevanju evolucije filozofskih teorij, in ne toliko njihovim končnim formulacijam. Zanimalo me je, kako se neka filozofska ideja ali teorija spočne, ali pomeni prekinitev s tradicijo ali pa je le nadaljevanje predhodne filozofske smeri, njena posodobljena različica.

Filozofske ideje sem zasledoval v njihovem nastajanju, razvoju in dozorevanju, nestatično kot nekakšne okostenele forme ali arheološke izkopanine. Posebno so me zanimale razpoke, meje, na katerih se je gibanje misli zaustavilo in jih ni moglo prekoračiti. Iskal pa sem tudi stične točke med različnimi filozofskimi smermi in kontinuiteto v njihovem razvoju, na primer med filozofijo življenja in eksistencializmom, med Marxom in Althusserjem, med neomarksistično frankfurtsko šolo in lacanizmom.

Ko razmišljam kot osemdesetletnik o svoji filozofski poti, ne morem mimo dejstva, da sem bil tudi politik. Filozofski in politični motivi so se v mojem življenju često prepletali med seboj. Tako sem se že pred mnogo leti v svojih "Razmišljanjih o drugačnem socializmu" - objavljena so bila v reviji Teorija in praksa - spraševal, kako da socializmu v njegovem lastnem okviru ni uspelo ustvariti pluralizma različnih političnih programov in razvojnih strategij, brez česar se nobena družbena ureditev ne more izogniti stagnaciji in nazadovanju.

Vpraševal sem se, zakaj se je socializem odpovedal trgu in delovanju tržnih zakonitosti in vztrajal v tem tudi še tedaj, ko je bilo popolnoma jasno, da je prav to pogloblilni vzrok gospodarskega neuspeha socializma v tekmi s sodobnim visoko razvitim kapitalizmom.

V zadnjem svojem nastopu na Marksističnem centru sem predstavil svojo zamisel o nujnosti nove zgodovinske sinteze dela, znanja in kapitala. Danes vidim, da sem pravzaprav v nekem smislu anticipiral idejo tako imenovane "tretje poti", ki jo sedaj zagovarja zlasti prvak angleške laburistične stranke Tony Blair, pa tudi del evropske socialdemokracije. Ta moja zamisel v tistem času ni naletela na razumevanje, zabeležena pa je bila v dnevnem časopisju. Politika je nedvomno vplivala tudi na mojo filozofsko pot. Koliko sem kot filozof vplival na politiko, ne morem sam presoditi. Vsekakor sem si prizadeval za dialog med njima, ki pa ni vedno naletel na njuno razumevanje. Zavedam se, da sem v tem večkrat preveč zanihal v eno ali drugo stran. Vendar sem si vselej prizadeval ohraniti ravnotežje. Sicer pa, kaj pa je dialog drugega, če ne boj med nasprotujočimi si mnenji. Posebno še filozofski dialog, za kakršnega sem se in se tudi še danes zavzemam. Ko sem se leta 1988 upokojil, sem se iz javnega in političnega življenja umaknil v zasebnost. Še zmeraj se čutim zavezanega filozofiji.

Odločitev za državno osamosvojitve Slovenije imam poleg NOB za največji dogodek v zgodovini slovenskega naroda. Njegov pomen je globlji od zgolj politične konotacije. Sega v samo srž slovenskega samozavedanja, ima značaj eksistencialne odločitve, da iz naroda postanemo nacija.

Če kot filozof kritično razmišljam o prvem desetletju naše državne samostojnosti,

moram reči, da vidim poglavitno slabost naše današnje politične scene v pomanjkanju dolgoročne politične in kulturne vizije. Opredelili smo se za vstop v EU in NATO, zelo malo pa razmišljamo o tem, kakšno vlogo želimo in hočemo imeti v obeh organizacijah in kakšno bomo sploh lahko imeli. O tem nimamo ne skupne nacionalne vizije ne skupne nacionalne strategije. To pa lahko postane za nadaljnji razvoj in celo sam obstoj slovenske identitete usodno. Menim, da je naše, skorajda že patološko ukvarjanje s preteklostjo nezavedna prekompenzacija za pomanjkanje takšne vizije. Brez jasnega odgovora, kaj želimo in hočemo biti v Evropi, tvegamo, da bo zamudništvo še naprej slovenska usoda in da bomo še naprej ostali zamudniški narod. Mislim, da je danes to predvsem odvisno od nas samih in se ne bomo mogli sklicevati na druge. V tem vidim poglavitni izziv današnjemu slovenstvu, njegovo eksistencialno samoizbiro.